

İSLÂMİYET ÖNCESİ İLK TÜRK DEVLETLERİNDE KÜLTÜR VE MEDENİYETİ

1)- DEVLET YÖNETİMİ

A) DEVLET: İslamiyet'ten önce Türkler devlete İL veya EL demişlerdir.

Hükümdarların Ünvanları: Türkler Hükümdarlarına Şanyü, Tanhu, Hakan, Han, Yabgu, İlteber, İdi-kut, Erkin gibi unvanlar vermişlerdir.

Türk Hükümdarlarının Tahta Çıkışı Tarih Boyunca Kaç Değişik Şekilde Meydana Gelmiştir?

- 1) Hanedan üyeleri arasında siyasi ve askeri mücadeleyi kazanan hükümdar olarak tahta çıkıyordu. (En sık rastlanan durum)
- 2) Hükümdarın rakipsiz aday olması (Bu durumda taht kavgası olmadan başa geçiyordu.)
- 3) Seçim Usulü (Kengeş, toy veya kurultay denilen devletin ileri gelenlerinden oluşan meclisin toplanarak hanedan üyelerinden birini tahta geçirmesi.
- 4) Ekber ve Erşed(En yaşlı ve Olgun) olanın başa geçmesi. (Bu yöntem III. Ahmet zamanından itibaren sadece Osmanlı Devleti'nde uygulanmıştır.

Kimler Türk Devletlerinde Hükümdar Olabilirdi?

Hanedandan olan bütün erkeklerin hükümdar olma hakları vardı. (Kardeşler, kardeş çocukları, amca, amca çocukları ve diğer hanedan üyeleri.)

Kut Anlayışı Nedir?

Türkler devleti yönetme yetkisinin TANRI tarafından verildiğine inanıyorlardı. Tanrı tarafından verilen bu yönetme hakkına KUT diyorlardı. KUT'un kan yoluyla hükümdarın tüm erkek çocuklarına geçtiğine inanıyorlardı.

Kut Anlayışı Türk Devletlerini Nasıl Etkilemiştir?

Bütün hanedan üyelerinde KUT olduğundan kendine siyasi ve askeri bakımdan güvenen kişi TAHT KAVGASINA girebiliyordu. Bu durum Türk devletlerini ya iç savaş sonucu istikrarsızlığa ya da bölünmeye götürüyordu.

NOT: Türk töresinde ana-babaya itaat esas olmasına rağmen, hükümdar bunun dışında tutulmuştur. Devletin devamı için baba-oğul veya kardeşlerin birbirleriyle mücadelesi normal karşılanmıştır. Çünkü bu sayede en güçlü ve en yetenekli kişi devletin başına geçecektir.

İkili Yönetim(Cifte Krallık) Nedir?

Türk Devletlerinde hükümdar yönetimi kolaylaştırmak için ülkeyi SOL(Doğu) ve SAĞ(Batı) olmak üzere ikiye ayırırdı. Ortada (Merkezde) ise asıl hükümdar bulunurdu. Sağ ve Solda ise Hanedan üyelerinden YABGU'lar bulunurdu.

B) MECLİS VE HÜKÜMET: Türk Meclisleri-ne TOY, KURULTAY veya KENGES denilirdi. Kurultay'da devletin ana meseleleri görüşülür, hükümdarın ölümü, savaş veya milli felaketlerde kurultay toplanırdı.

Eski Türk Devletlerinde bazı devlet görevlileri şunlardı:

AYGUCI : Hükümet başkanı(başbakan)

BUYRUK : Bakan

TAMGACI: Dış siyaset işlerini yürüten görevliler

TİĞİN: Hükümdar çocukları (Tekin)

ŞAD : Diğer Hanedan mensupları

Bunların dışında İnal, inanç, tarkan, bağa, tudun, çor, külüg, apa, ataman gibi devlet görevlileri de vardı.

2)- TOPLUM TAPISI:

Türk toplumu;

Oguş : Aile

Urug : Soy-Aileler birliği

Bod : Kabileler

Budun : Millet denilen birimlerden oluşuyordu.

Boyların başında bulunan BEY'ler, töreye göre boyu idare ederlerdi. Boyların bir araya gelmesiyle Devlet(İL) kurulurdu.

Türk Toplumunun Özellikleri:

Halk hürdü. Herkes aynı işi yaptığından (hayvancılık) aralarında kesin olarak SINIF'ların ortaya çıkması imkansızdı. Yaşam biçimleri GÖÇEBE olduğundan savaşta elde ettikleri esirleri çalıştırmaya elverişli değildi. Bu yüzden Türk toplumunda KÖLE sınıfı yoktu. Din adamları diğer toplumlarda olduğu gibi imtiyazlı değillerdi.

3)- ORDU:

Türk Ordusunun başlıca özellikleri şunlardı:

a)- Türk ordusu ücretli değildi.

b)- Türk Ordusu daimiydi. (Kadın-erkek her an savaşa hazırı.)

c)- Türk Ordusunun temeli ATLI askerlerden meydana geliyordu.

NOT: Türk ordu teşkilatını ilk kuran METE HAN olmuştur. Mete Orduyu 10'luk sisteme göre teşkilatlandırmıştı. Onluk sistem daha sonra tüm Türk devletlerinde kullanılmıştır. (Türk ordusu; Çin, Roma, Bizans, Rus ve Moğol Ordu teşkilatı üzerinde etkili olmuştur.)

Türk Ordusunu Silahları: Ok, yay, kement, kılıç, kargı, süngü, kalkan vb...

4)- HUKUK:

Türklerde yazılı olmamakla beraber, gelişmiş bir hukuk anlayışı vardı. Bu hukuk kurallarına TÖRE

(Türe) denilirdi. Hükümdarın başkanlık ettiği ve siyasi suçlara bakan yüksek mahkemeye YARGU adı verilirdi. YARGANLAR(Yargucu) idaresindeki mahkemeler ise adi suçlara bakarlardı.

5)- DİN VE İNANIŞ:

İslam öncesi Türklerin din ve inanışlarını şu 4 grupta toplayabiliriz:

1- **Tabiat Kuvvetlerine İnanma:** Dağ, ağaç, göl, kaya gibi varlıkların gizi güçlere sahip olduklarına inanırlardı.

2- **Atalar Kültü:** Ölmüş büyüklere ve atalara ait hatıralar kutsal sayılır ve saygı gösterilirdi.

3- **Şamanizm:** Kam veya Şaman adı verilen kişilerin, kötü veya iyi ruhlarla temas sağladıklarını inanılarak, bunların büyüclük ve sihir özelliklerine başvurulardı. Şaman inançları Anadolu'da hala varlığını sürdürmektedir. Örneğin; Gelinlerin üzerine buğday veya para atmak, Eşikten atlamanın uğursuz kabul edilmesi, kurşun dökmek gibi...

4- **Göktanrı Dini:** Türklerin İslamiyet'ten önceki dini Göktanrı diniydi. Bu dine göre Türkler; Tek bir Tanrının evreni yarattığına ve gökte oturduğuna inanıyorlardı. Öldükten sonra dirileceklerine inandıklarından, ölülerini atı, eşyaları ve silahıyla birlikte gömüyorlardı. Cennet'e UÇMAĞ, cehenneme ise TAMU diyorlardı. Mezarlara ölünün, sağlığında öldürdüğü düşman sayısı kadar BALBAL adı verilen küçük heykeller dikerlerdi. İnanışa göre, yeniden dirilecek kişi atıyla cennete gidecek, ve öldürdüğü düşmanlar sonraki yaşamında ona hizmet edeceklerdir. Ölüleri için YOĞ adı verilen cenaze törenleri yapar ve ardından yas tutarlardı.

Türkler arasında ayrıca **Maniheizm(Mani dini), Budizm, Musevilik, Hıristiyanlık** gibi dinlerde yayılmıştı.

6)- EKONOMİK HAYAT:

Göçebe bir hayat yaşayan Türkler belirli iki merkez arasında (yaylak-kışlak) hayatlarını sürdürürlerdi. Hayvancılık temel geçim kaynağıydı. Koyun, keçi, at en çok beslenen hayvanlardı. Bunun dışında sığır, katır ve deve de yetiştirilirdi. Beslenme ve giyimde hayvan ürünlerinden yararlanır ve bunları satarak geçimlerini sağlardı. Tarım da gelişmişti. Arpa, buğday, darı gibi tahılları yetiştiriyorlardı. Savaşlarda elde edilen ganimetler ve devletlerden alınan vergiler gelir kaynaklarıydı. Ticaret önemli bir gelir kaynağıydı. Türk ülkeleri İPEK YOLU üzerindeydi. **NOT:** Çin-Türk mücadelesinin temel nedeni İpek Yoluna hâkim olmaktır.

Ayrıca Hazar ve Bulgar ülkelerinden başlayıp, Ural, Sibirya ve Altaylar üzerinden Çin'e giden yola KÜRK YOLU deniliyordu. Türkler bu yolun üze-

rinde de olduklarından sanar, samur, kunduz, vaşak gibi av hayvanlarının kürklerinin ticaretini yapıyorlardı.

7)- YAZI, DİL VE EDEBİYAT:

Türkler tarih boyunca Göktürk, Uygur, Soğd, Brahmi, Süryani, Arap, Kiril ve Latin alfabelerini kullanmışlardır.

Göktürk (Orhun) Alfabeti: 38 harften meydana gelir. Göktürk yazısına ilk defa Orhun Nehri kıyısındaki kitabelerde rastlandığı için ORHUN ALFABESİ de denir.

Uygur Alfabeti: 18 harften meydana gelir. Uygurlar bu alfabeyi Soğd alfabesinden yararlanarak hazırlamışlardır.

Başlıca Türk Destanları:

Hunların(Oğuzların)→ Oğuz Kağan Destanı

İskitlerin (Saka)→ Alper Tunga Destanı

Göktürklerin→ Ergenekon Destanı

Uygurların→ Göç ve Türeyiş Destanları

Kırgızların→ Manas Destanı

Orhun Yazıtları (Göktürk Kitabeleri):

Türklerin en eski kitabeleri VI. yüzyıla ait YENİSEY kitabeleri ile, VIII. yüzyıla ait ORHUN KİTABELERİ'dir. Yenisey kitabeleri Kırgızlar'ın mezar taşlarına yazdıkları yazılardı. Orhun Kitabeleri II. Göktürk Devleti zamanında Bilge Kağan, Kültigin ve vezir Tonyukuk adlarına dikilmişlerdir. YOLLUĞ TİĞİN isimli bir Türk prensi tarafından yazılmışlardır. Bu yazılar 1893 yılında Danimarkalı Bilgin THOMSEN tarafından okunmuştur.

Orhun Yazıtlarının Önemi:

a)- Türk Tarihinin ve Türk Edebiyatının ilk yazılı belgeleri olmaları bakımından önemlidir.

b)- Bu kitabelerden Türklerin o günkü yaşayışlarını, inançlarını öğreniyoruz. Ayrıca kitabeler gelecekteki Türk Milleti içinde çarpıcı öğütler vermesi bakımından önemlidirler.

8)- BİLİM VE SANAT:

Türkler 1 yılı 365 gün 6 saat olarak hesaplayarak, 12 hayvanlı Türk Takvimini oluşturmuşlardır. Uygurlar tahta harflerden matbaayı ve pamuktan kağıdı yapmışlardır. Madencilikte özellikle de demircilikte ileri gitmişlerdir. (Kazakistan'ın başkenti Alma Ata yakınlarında bir kurgandan çıkarılan "Altın Adam Heykeli" Türk maden sanatının ne kadar geliştiğini gösterir.) Eşya ve binalarda HAYVAN USLUBÜ denilen, hayvan figürlerini kullanmışlardır. HALI Türklerin Dünya medeniyetine bir katkısıdır. (Altaylarda Pazırık Kurganı'nda bulunan halı dünyanın en eski halısıdır.

TÜRK KÜLTÜRÜNÜN ÇEVRE KÜLTÜRLERLE MÜNASEBETLERİ

1)- Türklerin Çin Kültürüne Katkıları:

- a)- Askerlik alanında
- b)- Devlet Teşkilatında
- c)- At kültüründe (Atı evcilleştirmede)
- d)- Gök Tanrı inancıyla... Çinlileri etkilemişlerdir.

2)- Çinlilerin Türkleri Etkilediği Alanlar:

- a)- Tarım ve yerleşik kültür
- b)- Felsefe (Taoizm, Konfüçyüs ve Budizm)

c)- Giyim ... konularında Çinliler Türkleri etkilemişlerdir.

3)- Türklerin Moğol Kültürüne Katkıları:

Askerlik alanında, Devlet teşkilatında, Dil ve Alfabe (Uygurca ve Uygur Alfabesini kullandılar.), Kımız yapmayı öğrettiler, Türk Töresi ve geleneklerinden, Göktanrı dininden etkilendiler.

TÜRKLERİN İSLAMİYETLE TANIŞMALARI

Türkler ile Araplar arasındaki ilk münasebetler cahiliye dönemine denk gelmektedir VII. yüzyılda Arabistan'dan yayılmaya başlayan İslamiyet kısa süre içinde Türkler'in yaşadığı bölgelere kadar yayılmıştır. Müslümanlar ile Türkler arasındaki ilk karşılaşmalar Hz. Ömer döneminde başlamıştır . Müslümanların bölgeye yaptıkları akınlarla süreç devam etmiştir.

TALAS SAVAŞI (751)

7. Yüzyılda Türklerin Orta Asya' da ki etkinlikleri azalmıştı. Göktürk Devleti Çinliler tarafından yıkılmış ve Çinliler bütün Orta Asya'ya hâkim olmuşlardı. Doğudan gelen Çinliler ile Batıdan gelen Müslüman Araplar Orta Asya da karşı karşıya geldiler. Çinliler ve Araplar arasındaki bu mücadele Türklerin de kaderini etkiliyordu. Türkler bu savaşta Araplara destek verdiler ve Talas savaşını Arapların kazanmasını sağladılar.

Talas savaşı sonucunda:

- a. Türk-Arap ilişkileri düzeldi.
- b. İslam Dini Türkler arasında hızla yayılmaya başladı.(İlk Müslüman olan Türk boyları Karluk, Yağma ve Çiğil Türkleridir.)
- c. Çinlilerin orta Asya da ki Egemenlikleri sona erdi.

1.Türklerin İslam Dinine Girmeleri

Hız. Osman döneminde başlayan Türk-Arap ilişkileri özellikle Emeviler döneminde olumsuz bir yön izliyordu. Emevîlerin Arapçılık politikaları bunda çok etkili oluyordu. Emevîler döneminde İslamiyet Türkler arasında fazla yayılmıyordu. Abbasîlerle birlikte Türk-Arap ilişkileri düzelmeye başladı. Halife Me'mun ve Mutasim döneminde başlayan bu olumlu gelişme sonucunda ,Türkler arasında İslam dini hızlı

yayılmaya başladı. Türkler kitleler halinde İslam Dinine girmeye başladılar. Özellikle 751 yılında yapılan Talas savaşı bu olumlu gelişmede önemli bir etkiye sahiptir. (Talas savaşı daha önce açıklanmıştı.)

Türklerin İslam Dinine hızla girmelerinde eski Türk dininde yer alan Gök-Tanrı inancı,cennet-cehennem kavramları, kurban kesme, cihat düşüncesi gibi benzer olguların olması etkili olmuştur. İlk Müslüman olan Karluk, Yağma ve Çiğil Türklerini daha sonra Oğuz Türkleri takip etmiş , Oğuz Türklerinin İslam dinine girişleri ile Türklerin İslam Dünyasındaki etkinlikleri artmaya başlamıştır.(Oğuz Türkleri İslam dinine girdikten sonra Türkmen adını almışlardır.)

2. Türklerin İslam Dinine Hizmetleri

- a. İslamiyet daha geniş bir alana yayıldı.
- b. Türkler İslam Dünyasının koruyuculuğunu samimi bir şekilde üstlendiler. (Bizans ve haçlı saldırılarına karşı)
- c. İslam medeniyetinin gelişip yaygınlaşmasında etkili oldular. (İslam Medeniyetinin gelişiminde Türk bilim adamlarının da önemli bir rolü vardır. İbn-i Sina, Biruni, Harezmi, Farabi Vb..)
- d. İslamiyet'in yayılmasında da etkili oldular ve İslamiyet'i geniş bölgelere yaydılar. (Pakistan,Hindistan,Bangladeş,Afganistan,Balkanlar)
- e. Halifeligi koruyarak devam etmesini sağladılar.

Görüldüğü gibi Türkler İslam Dinine girişle birlikte başta askeri olmak üzere kültür, sanat ve bilim alanında çok büyük katkılarda bulunmuşlardır. İslam Medeniyetinin dünya

çapında etki göstermesinde en büyük pay Türklere aittir.

NOT 1 : İslamiyet Türklerin milli karakterlerini korumalarını sağlamıştır. Hristiyan ya da Budist olan Türkler zamanla benliklerini kaybettikleri halde, Müslüman Türkler, Türk olma özelliğini korumuşlardır. (Hatta Türk ve İslam kelimeleri

ayrılmaz bir bütün olarak kabul edilmiştir. Müslüman Türkler, Müslüman olmayan Türkleri, Türk olarak kabul etmemişlerdir.)

NOT 2 : Müslüman Türklerin kurduğu ilk devlet Tolunoğulları, İslamiyet'i sonradan resmi din olarak kabul eden ilk Türk Devletleri de İdil (Volga) Bulgarları ve Karahanlılardır

TÜRK –İSLAM DEVLETLERİ

1.TOLUNOĞULLARI

Mısır'da kurulan ilk Müslüman-Türk Devletidir. Kurucusu Tolunoğlu Ahmet 'tir. Ahmed bin Tolun'un ölümünden sonra yerine geçen oğulları ve torunları da Abbasiler ve Karmatiler ile mücadeleye devam etmişlerdir. Bu mücadeleler devleti zayıflatmış ve iç çekişmeler de devletin sonunu hazırlamıştır. 905 yılında Abbasiler'e bağlı bir Türk komutan olan Muhammed bin Süleyman tarafından Tolunoğulları Devleti yıkılmıştır.

2.İHŞİDİLER (AKŞİTLER)

Muhammed bin Togaç, Mısır valiliği sırasında sadece ismen Abbasilere bağlı kalmış, bunun dışında bağımsız bir devlet olarak hareket etmiştir. (935) İhşidiler de Tolunoğulları gibi Mısır halkına huzur, düzen ve refah sağlamışlardır. 30 Haziran 969'da, el-Cize'de Fatımi ordusu ile savaşan İhşidiler, büyük zayıflık vererek geri çekildi. Cevher komutasındaki Fatımi ordusu, Temmuz ayında Fustat'a girince, İhşidiler son buldu. Mısır, Hicaz, Yemen ve Suriye'de Abbasiler adına okunan hutbe, artık Fatımiler adına okunmaya başladı

3.KARAHANLILAR (840 – 1212)

Karahanlı soyundan gelenler tarafından kurulan Karahanlı Devleti, Orta Asya'da kurulmuş, günümüz Doğu Türkistan sınırlarında MS 840-1212 tarihleri arasında hüküm sürmüş bir devlettir. **Bilge Kül Kadir Han tarafından kurulan Karahanlı Devleti'nin ilk merkezi Balasagun'dur, sonrasında Kaşgar devletin başkenti olmuştur. Devlet, Hakaniye Lehçesi'ni(Karahanlı Türkçesi) resmî dil olarak kullanmıştır.**

- Devletin kurucu hükümdarı Bilge Kül Kadir Han'dır.
- Devletin en ünlü hükümdarı ise İslamiyet'i resmi devlet dini hâline getiren Müslüman

olunca da Abdülkerim adını alan Satuk Buğra Han olmuştur

Bir kitlesel İslamlaşma Dönemi olan Karahanlı Devleti önce Doğu ve Batı Karahanlı Devleti olarak ikiye ayrılmıştır. Ardından Doğu Karahanlı Devleti Karahitaylılar, Batı Karahanlı Devleti ise Harezmşahlar tarafından yıkılmıştır.

Karahanlılar, Türkçeye önem vermişler ve resmi dil olarak kullanmışlardır. Türk dilini ve kültürünü devam ettiren Karahanlılar ilk Türk – İslâm eserlerini ortaya koymuşlardır. En önemli eserleri, **Yusuf Has Hacib'in Kutadgu Bilig ve Kaşgarlı Mahmut'un Divan'ı Lügati't** Türk adlı eserleridir.

- Türk – İslâm tarihinde **ilk medreseleri** kurarak eğitime önem vermişlerdir.
- Türk tarihinde **ilk kervansarayları** kurarak ticareti geliştirmişlerdir.
- Uygur alfabesini kullanan bu devletin tarih içindeki bir diğer önemli tarafı da Türkçeyi resmî dil olarak kabul etmesidir.

Kaşgarlı Mahmut (1008 -1075)

İslamiyet'in kabulünden sonraki dönemlerde Türkçenin en büyük savunucusu ve Türk milliyetçiliğin ilk temsilcisi olan Kaşgarlı Mahmut, Doğu Türkistan'nın Kaşgar şehrinde doğdu.Divan-ı Lügâti't - Türk yabancıları Türkçeyi öğretmek amacıyla 1073 -1077 tarihleri arasında Bağdat'ta yazılmış bir sözlüktür. Eser, Türk dilini Araplara tanıtmak amacıyla yazıldığından, Arapça olarak kaleme alınmıştır. İçinde pek çok Türkçe deyim, şiir, atasözü yer almaktadır. Türk sözcüğünün kuvvet, güç, kudret anlamı taşıdığını bize bildiren ilk kişi Kaşgarlı Mahmut'tur.

4. GAZNELİLER (962- 1187)

Gazne devleti, Alp Tekin tarafından 963 senesinde kuruldu. Afganistan'da kurulan devlet,

ilk Türk-İslam devletlerinden birisidir. Gazneliler devleti, 963 ile 1186 yılları arasında hüküm sürmüş, Türk-İslam devletidir. Alp Tekin, Samanoğulları ile fikir ayrılıklarına düşmüş ve Gazne şehrine gidip, devlet kurmuştur. Uzun yılları devletin gücünü koruyan Gazneliler, Selçuklu devletiyle girdikleri Dandanakan savaşını (1040) kaybetmişler, kısa süre sonra Hindistan'da bulunan Gurlular tarafından yıkılmışlardır.

Gaznelilerin Özellikleri

- Egemenlikleri altına aldıkları bölgede farklı milletlerin bulunması Gaznelilerin yıkılmasında etkili oldu.
- Arapların ve İranlıların etkisinde kaldılar. Resmî yazışmalarda Arapçayı, sarayda Türkçeyi, edebiyat dili olarak Farsçayı kullandılar.
- Çok uluslu yapıya sahip oldukları için millî birliği sağlayamadılar.
- Hindistana 17 sefer düzenleyerek İslamiyet'in Hindistan topraklarına kadar yayılmasını sağlamıştır.
- Gazne hükümdarı Mahmut İslamiyet'e yaptığı katkılarından dolayı İslam halifesi tarafından "SULTAN" ünvanı verilmiştir.
- Sultan ünvanını kullanan ilk hükümdar Gazneli Mahmut'tur.
- İlme önem veren Sultan Mahmut sarayını bir ilim meclisi haline getirdi. Dönemin şairi Firdevsi "Şehname" adlı eserini Gazneli Mahmut'a sundu.

5.BÜYÜK SELÇUKLU DEVLETİ

OĞUZLAR (TÜRKMENLER) :Büyük Selçuklu Devleti'ni kuranlar Oğuz Türkleridir. Türklerin en büyük boyu olan Oğuzlar, Türk tarihinde çok büyük rol almış birçok devletin kurucusu olmuşlardır.

(Büyük Selçuklu Devleti, Anadolu Selçuklu Devleti , Harzemşahlar , Karakoyunlular, Akkoyunlular , Anadolu Beylikleri , Osmanlı Devleti, Türkiye Cumhuriyeti Oğuz Türkleri tarafından kurulmuş Türk Devletleridir.)

Oğuz Türkleri OĞUZ KAĞAN DESTANI na dayanarak 24 ayrı kola ayrılır. Bu destana göre Oğuzlar, Oğuz Kağan' ın altı oğlundan türemişlerdir.

Oniki Üçok oniki Bozok olmak üzere toplam yirmidört Oğuz Boyu vardır. Büyük Selçuklu

Devleti'ni kuranlar Oğuz Türklerinin Üçok koluna mensup olan "KINIK" lar tarafından kurulmuştur.

NOT: Osmanlı Devleti'ni kuranlar da Oğuz Türklerinden "KAYI" boyudur.

Tarihte Uz, Guz,Tork gibi isimler alan Oğuzlar İslam Dinine girdikten sonra "Türkmen " adını almışlardır. Oğuz kelimesinin kökeni Ok+Uz 'dur. Okuz boylar anlamına gelmektedir. Yani Oğuz kelimesi boylar demektir. Başlangıçta Selenga ırmağı civarında yaşayan Oğuzlar, Göktürk Devletinin yıkılmasından sonra batıya göç ederek Aral gölü ve Hazar denizi arasındaki topraklara yerleşmişlerdir. Oğuz Türkleri bu bölgede Oğuz Yabgu Devletini kurmuşlardır. Oğuz Yabgu Devletinin komutanlarından olan Selçuk Bey Hükümdarla arası açılınca kendisini destekleyen askerleri ile ayrılarak Cent şehrine geldi. Zamanla birçok Türk Boyu Selçuk Bey'in yönetimi altına girmişti. Bu şekilde Büyük Selçuklu Devleti'nin temelleri atılmış oldu.

Selçuk Bey ölünce yerine Arslan Bey geçti. Ancak Gazneli Mahmut Arslan Bey'i esir alınca yerine yeğenleri olan Tuğrul ve Çağrı Beyler geçti.

TUĞRUL VE ÇAĞRI BEYLER

Tuğrul ve Çağrı Beyler birlikte Büyük Selçuklu Devleti'ni yönetmeye başladılar. Büyük Selçuklu Devleti giderek güçlenip Horasan'ı ele geçirince Gazneli Devleti ile araları açıldı. İki taraf 1040 Dandanakan savaşında karşı karşıya geldiler. Dandanakan savaşını Büyük Selçuklular kazandı.

Bu şekilde Selçuklu Devleti resmen kurulmuş oldu. Bu sıralarda Oğuz Türkleri bulundukları coğrafyaya sığmıyorlar, kendilerine yeni yurtlar arıyorlardı. Çağrı Bey komutasındaki küçük bir Türk birliği ilk defa Anadolu 'ya akın yaptı. Bu akınlar keşif amacını taşıyordu. Anadolu tanımak ve burada kurulu olan Bizans Devleti'nin gücünü sinamak için yapılıyordu. Daha sonra Anadolu'ya Türk akınları artarak devam etti. Yapılan bir başka akında İbrahim Yinal ve Kutalmış komutasındaki Türk ordusu ile Bizans ordusu Erzurum yakınlarındaki Pasinler de karşı karşıya geldiler. 1048 yılında yapılan Pasinler savaşını Türk ordusu kazandı.

NOT: Pasinler Savaşı Türk ordusu ile Bizans ordusunun kaşı karşıya geldiği ilk savaştır. Bu tarihlerde Abbasi halifesinin gücü azalmış, Şii Büveyhoğullarının baskısı altına girmişti. Zor durumda kalan Abbasi halifesi Tuğrul Bey'den yardım istedi. Tuğrul Bey Halifenin isteğini kabul etti. Bağdat'a giren Tuğrul Bey halifeyi Büveyhoğullarından kurtardı. Bundan sonra Abbasi halifeleri Büyük Selçuklu Devleti'nin koruması altına girmiş oldu. İslam Dünyasında siyasi ve askeri güç tamamen Türklerin eline geçmiş oldu. Abbasi halifelerinin sadece dini nitelikleri kaldı.

ALPARSLAN

Tuğrul Bey ölünce yerine Çağrı Bey'in oğlu olan Alparslan geçti. Sultan Alparslan döneminin en önemli olayı Malazgirt savaşıdır. Türklerin Anadolu'ya akınları giderek şiddetlenince Bizans İmparatoru Romanos Diogenes büyük bir ordu ile harekete geçti. Bizans ordusunun Doğu Anadolu'ya doğru harekete geçtiğini duyan Alparslan ordusu ile hemen Doğu Anadolu'ya yöneldi. İki taraf 1071 yılında Malazgirt'te karşı karşıya geldiler. Malazgirt savaşını Türk ordusu kazandı. Malazgirt savaşı Türk tarihinde çok büyük bir öneme sahiptir.

Malazgirt Savaşının sonucunda:

- Anadolu'nun kapıları Türklere açılmış oldu.
- Anadolu Türklerin yeni yurdu haline geldi.
- 1071 tarihi, Türkiye tarihinin de başlangıcı oldu.
- İslam Dünyası üzerindeki Bizans tehlikesi son buldu.
- Bizans'ın kışkırtmaları sonucu haçlı seferleri başladı.

MELİKŞAH

Alparslan'ın ölümünden sonra yerine oğlu Melikşah geçti. Büyük Selçuklu Devleti, Melikşah zamanında en güçlü dönemini yaşadı. Babası Alparslan döneminde vezir olan Nizamül-Mülk, Melikşah döneminde de bu görevine devam etti. Melikşah döneminin en önemli iç olayı, Hasan Sabbah'ın siyasi amaçları

için başlatmış olduğu Batınlık hareketidir. Bu hareketin amacı Büyük Selçuklu Devletini içeriden yıkmaktı. Batınlık hareketine karşı çok iyi mücadele eden vezir Nizamül- Mülk bir suikastte öldürüldü.

Nizamü'l Mülk : Büyük Selçuklu Devleti tarihinde önemli bir role sahip olan devlet adamıdır. Batınlık hareketine karşı çok iyi mücadele yapmıştır. Sünni İslam anlayışını korumak ve güçlendirmek için, ülkenin birçok yerinde medreseler yaptırmıştır. Bu medreselere Nizamiye medreseleri denir.

BÜYÜK SELÇUKLU DEVLETİNİN YIKILIŞI

Sultan Melikşah'ın ölümünden sonra yerine önce Berkjaruk sonra da Sencer (Sancar) geçti. Sultan Sencer Büyük Selçuklu Devletinin son büyük hükümdarı oldu. Karahitaylarla yapılan (Katvan) savaşında yenilince Ülke dağılmaya başladı. Sultan Sencer'in ölümüyle de Büyük Selçuklu Devleti parçalandı. Büyük Selçuklu Devleti üzerinde birçok yeni devlet kuruldu. Bunlar:

- 1.Horasan Selçukluları
- 2.Anadolu Selçukluları.
- 3.Kirman Selçukluları.
- 4.Suriye Selçukluları.

ATABEYLİKLER: Sultan'ın erkek çocuklarını (Melik) yetiştiren bilgili, tecrübeli devlet adamlarına denir. Atabeyler gittikleri eyaletlerde merkezi otoritenin zayıflamasından yararlanarak bağımsızlıklarını ilan ettiler. Kendilerine bağlı küçük atabeylikler kurdular. Bunların en önemlileri şunlardır :

- 1.Musul Atabeyliği.
- 2.Erbil Atabeyliği.
- 3.Şam Atabeyliği.
- 4.Azerbaycan Atabeyliği.
- 5.Fars Atabeyliği.

Büyük Selçuklu Devletinin Türk Tarihindeki Önemi

Büyük Selçuklu Devleti Anadolu'nun fethedilip Türkleşmesini sağladılar. Haçlı saldırılarına karşı İslam Dünyasını korudular. İslam Kültür ve Medeniyetinin gelişmesine katkıda bulundular. Halifeliği koruyarak devam etmesini sağladılar.

Adı ve Soyadı:

Sınıf/Şube ve Numarası :

**2021-2022 EĞİTİM ve ÖĞRETİM YILI ŞEHİT BAYRAM KAVCI ORTAOKULU
2.DÖNEM 2.YAZILI DEĞERLENDİRME SINAVI**

1) İslamiyet'ten önceki dönemlerde Türkler devlete hangi adı vermişlerdir?

- A) İl (El) B) Şanyü C) Tanhu D) İlteber

2) Aşağıdakilerden hangisi İslâm öncesi Türk tarihinde Türk hükümdarlarının tahta çıkış yöntemlerinden en sık rastlanandır?

- A) Hükümdarın rakipsiz aday olması
B) Hanedan üyeleri arasında siyasi ve askeri mücadeleyi kazanan hükümdar olarak tahta çıkıyordu.
C) Seçim Usulü (Kurultayda hanedan üyelerinden birinin tahta geçmesi)
D) Ekber ve Erşed (En yaşlı ve en olgun)

3) Eski Türk devletlerinde devlet görevlilerinden biri olan Tamgacı'nın görevi aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Yargılama yapma B) Hükümet Başkanlığı yapma
C) Kurultayı toplama D) Dış siyaset işlerini yürütme

4) Aşağıda sıralanan özelliklerden hangileri İslâm öncesi Türk toplum yapısı için doğru ifadelerdir:

- I. Herkes hürdü. II. Köle sınıfı yoktu.
III. Din adamlarının büyük yetkileri bulunuyordu.
A) Yalnız I B) I ve III C) II ve III D) I ve II

5) İslam öncesi Türklerin din ve inanışları arasında aşağıdakilerden hangisi yoktur?

- A) Tabiat kuvvetlerine inanma B) Atalar kültü
C) Şamanizm D) İslâmiyet

6) Aşağıdakilerden hangisi Talas Savaşının sonuçlarından biridir?

- A) Türk-Arap ilişkileri tamamen bozulmuş oldu.
B) İslâm dini Türkler arasında hızla yayılmaya başladı.
C) Çinliler, Orta Asya'nın tamamına hâkim olmayı başardı.
D) Bu savaşın sonunda İpek ticaret yolunun denetimi Çinlilerin eline geçmiş oldu.

7) Aşağıdakilerden hangisi Türklerin İslâm dinini kabul etmesiyle birlikte sağladığı hizmetlerden biri değildir?

- A) Türkler, Bizans ve Haçlı saldırılarına karşı İslâm dünyasının koruyuculuğunu üstlenmişlerdir.
B) İslamiyet'in daha dar alanlara sıkışmasında rol oynamışlardır.
C) Halifeliği koruyarak devam etmesini sağlamışlardır.
D) İslâm kültürüne bilimsel alanda da katkılar sağlamışlardır.

8) Büyük Selçuklu Devleti aşağıdaki savaşlardan hangisinin sonucunda resmen kurulmuş oldu?

- A) Malazgirt B) Dandanakan C) Pasinler D) Mercidabık

9) Türk ordusu ile Bizans ordusunun karşı karşıya geldiği ilk savaş aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Malazgirt B) Dandanakan C) Pasinler D) Mercidabık

10) Tolunoğulları devleti nerede kurulmuş olan ilk Müslüman Türk devletlerindendir?

- A) Anadolu B) Suriye C) Mısır D) İran

11)Günümüzdeki Doğu Türkistan sınırlarında MS 840-1212 yılları arasında hüküm sürmüşlerdir. Bilge Kül Kadir Han tarafından kurulmuştur.İlk başkenti Balasagun olup daha sonra Kaşgar olmuştur.Yukarıda hakkında bilgi verilen ilk Müslüman -Türk devleti aşağıdaki seçeneklerden hangisinde doğru olarak verilmiştir?

- A) Büyük Selçuklu B) Anadolu Selçuklu
C) İhşid Devleti D) Karahanlı Devleti

12)İslâmiyet öncesindeki Türk devletlerine aşağıdaki destanlardan hangisi İskit (Saka) Türklerine aittir?

- A) Oğuz Kağan B)Alper Tunga C)Manas D)Türeyiş

13) Aşağıdakilerden hangisi Müslüman Türklerin ilk kurduğu devlettir?

- A) Tolunoğulları B) Karahanlılar
C) Büyük Selçuklu D) İhşidler

14) Aşağıdaki verilen ifadelerden hangisi Karahanlı Devleti'ne ait bir bilgiyi içermez?

- A) Türk – İslâm tarihinde ilk medreseleri kurarak eğitime önem vermişlerdir.
B) Türk tarihinde ilk kervansarayları kurarak ticareti geliştirmişlerdir.
C) Uygur alfabesini kullanan bu devletin tarih içindeki bir diğer önemli tarafı da Türkçeyi resmî dil olarak kabul etmesidir.
D) Egemenlikleri altına aldıkları bölgede farklı milletlerin bulunması yıkılmalarında etkili oldu.
15)Aşağıdaki özelliklerden hangisi ilk Müslüman-Türk devletlerinden biri olan Gaznelilere ait özelliklerden biri değildir?

- A) Hindistana 17 sefer düzenleyerek İslamiyet'in Hindistan topraklarına kadar yayılmasını sağlamıştır.
B) Haçlı saldırılarına karşı İslam Dünyasını korudular.
C) Arapların ve İranlıların etkisinde kaldılar.
D) Sultan ünvanını kullanan ilk hükümdarı Gazneli Mahmut'tur.

16)Büyük Selçuklu Devletini de kuran Oğuz Türkleri, Türk tarihinde aşağıdaki hangi Türk Devletinin de kurucusu olmuşlardır?

- A) Asya Hun Devleti B) Göktürk Devleti
C) Anadolu Selçukluları D) Uygur Devleti

17)Aşağıda yer alan ifadeleri uygun kelimelerle doldurunuz.

Malazgirt – Melikşah – Nizamü'l Mülk - Katvan

- Savaşı sonucunda Anadolu Türklerin yeni yurdu haline geldi.
- Alparslan'ın ölümünden sonra yerine geçen zamanında Büyük Selçuklu Devleti en güçlü dönemini yaşadı.
- Büyük Selçuklu Devleti zamanında önemli bir role sahip olan devlet adamı'tür.
- Büyük Selçuklu Devleti son hükümdarı Sultan Sencer zamanında Karahitaylarla yapılan Savaşı sonunda ülke dağılmaya başlamıştır.